

สรุปการเสวนาวิชาการราชบัณฑิตยสถาน เรื่อง ทางออกที่ยั่งยืนในการแก้ปัญหาปลาหมอหางดำ

โดย สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน ร่วมกับกรมประมง
วันพฤหัสบดีที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๘ เวลา ๘.๓๐-๑๒.๐๐ น.
ณ อาคารจรัสธาดา กรรณสูต กรมประมง กรุงเทพมหานคร

ความสำคัญที่มาของโครงการ

ปลาหมอหางดำ (*Sarotherodon melanotheron*) เป็นปลาพื้นเมืองในทวีปแอฟริกา มีผู้นำเข้ามาในประเทศไทยตามหลักฐานที่ปรากฏในปี ๒๕๕๓ เริ่มพบการแพร่ระบาดในปี ๒๕๕๕ การแพร่ระบาดขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ และก่อให้เกิดความเสียหายที่รุนแรง ทั้งในด้านระบบนิเวศ และในด้านเศรษฐกิจ และทำให้เกิดความตื่นตัวอย่างกว้างขวางตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา หน่วยราชการที่รับผิดชอบ เช่นกรมประมง ได้มีมาตรการต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบัน ตลอดจนข้อมูลเชิงวิชาการยังขาดความชัดเจน

สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน มีภารกิจหนึ่งในการให้ความรู้แก่ประชาชน จึงจัดเวทีเสวนาเชิงวิชาการขึ้น เพื่อสื่อสารข้อมูลที่เป็นจริง ปราศจากอคติ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการแก้ไขปัญหา และเป็นการถอดบทเรียนเพื่อป้องกันแก้ไขเหตุการณ์เช่นนี้ที่อาจเกิดขึ้นอีกในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ความรู้แก่สาธารณชน ในด้านสถานการณ์ปัจจุบันของการแพร่ระบาดของปลาหมอหางดำ ผลเชิงประจักษ์ในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนแนวทางในการรับมือกับปัญหาสัตว์น้ำต่างถิ่นที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

รายนามวิทยากร

๑. นายบัญชา สุขแก้ว อธิบดีกรมประมง
๒. นายอุกกฤต สดภูมินทร์ รองอธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
๓. นางสาวทิวรัตน์ เถลิงเกียรติลีลา ผู้เชี่ยวชาญด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการประมงน้ำจืด
๔. ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นักวิชาการอิสระ
๕. ดร.วรัณชิต ดุลยพฤกษ์ อาจารย์คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้เชี่ยวชาญการประเมินผลกระทบทางน้ำ
๖. ศ. ดร.อุทัยรัตน์ ณ นคร ภาควิชาชีววิทยา สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสถาน ผู้ดำเนินการอภิปราย

กำหนดการ

๐๘.๓๐ – ๐๙.๐๐ น. ลงทะเบียน

๐๙.๐๐ – ๐๙.๑๕ น. พิธีเปิด

กล่าวต้อนรับโดยอธิบดีกรมประมง นายบัญชา สุขแก้ว

กล่าวรายงาน โดยประธานสำนักวิทยาศาสตร์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สาวิตรี ลิ้มทอง

กล่าวเปิดโดยนายกราชบัณฑิตยสภา ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุรพล อิศระไกรศีล

๐๙.๑๕ – ๑๒.๐๐ น. การเสวนา

สรุปการเสวนา

การเสวนาเริ่มขึ้นเมื่อเวลาประมาณ ๙.๓๐ น. โดยมีวิทยากรแต่ละท่านนำเสนอเป็นเวลาประมาณ ๑๕ นาที ตามด้วยการตอบประเด็นซักถามต่าง ๆ ดังมีข้อมูลโดยสรุปดังนี้

นายบัญชา สุขแก้ว อธิบดีกรมประมง :

กล่าวถึงความเป็นมาของการแพร่ระบาดของปลาหมอคางคางดำซึ่งมีแหล่งกำเนิดในประเทศกานา เริ่มพบการระบาดครั้งแรกในปี ๒๕๕๕ และเริ่มแพร่กระจายมากขึ้นจนกลายเป็นปัญหาระดับชาติ โดยแพร่กระจายในพื้นที่ชายฝั่ง รวม ๒๑ จังหวัด กรมประมงทำการควบคุมโดยมีมาตรการ ๗ มาตรการ ได้แก่ การจับโดยมีกิจกรรมต่าง ๆ คือการควบคุมและกำจัดโดยตรง (โดยการรับซื้อปลาหมอคางคางดำที่จับออกจากแหล่งน้ำ การสนับสนุนปัจจัยเช่นเครื่องมือประมง การจัดกิจกรรมกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน) การปล่อยปลาผู้ล่า (ปล่อยลูกพันธุ์ปลาผู้ล่า ซึ่งเป็นปลาท้องถิ่น เช่นปลากระพงขาว ปลาอึ่ง เป็นต้น โดยปล่อยไปแล้วประมาณ ๗.๕ ล้านตัว) การนำไปใช้ประโยชน์ (ผลิตปลาป่น ผลิตน้ำหมักชีวภาพ และการแปรรูปเพื่อการบริโภค) การสำรวจและเฝ้าระวังพื้นที่กั้นชน (จัดทำระบบแจ้งเตือนและเผยแพร่ทางแพลตฟอร์มออนไลน์; เช่น MOU ร่วมกันกำจัดกับท้องถิ่น) การสร้างความรู้ ความตระหนัก และการมีส่วนร่วม (ออกกฎหมายใหม่ตั้งแต่ปี ๒๕๖๔ รวม ๑๑ ฉบับ) การพัฒนางานวิจัย (เช่นการพัฒนาปลาหมอคางคางดำที่มีโครโมโซม ๔ ชุด เพื่อปล่อยไปผสมกับปลาปกติ เกิดลูกที่มีโครโมโซม ๓ ชุด ซึ่งเป็นหมัน) และการฟื้นฟูระบบนิเวศ และกำหนดระดับความรุนแรงตามความหนาแน่นที่พบในแหล่งน้ำ

ในภาพรวม พบว่าการระบาดมีแนวโน้มลดลง โดยตั้งแต่เดือนกันยายน ๒๕๖๗ ไม่พบพื้นที่สีแดง (ความหนาแน่นสูงกว่า ๑๐๐ ตัว/๑๐๐ ตารางเมตร) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการระบาดสูง และเริ่มมีพื้นที่ที่ไม่พบการระบาดเพิ่มขึ้น โดยในปัจจุบันคงเหลือพื้นที่ที่พบการระบาด ๑๗ จังหวัด จนถึงปัจจุบัน กำจัดปลาหมอคางดำไปแล้ว มากกว่า ๖.๔ ล้านกิโลกรัม

ความเปลี่ยนแปลงที่จะสร้างผลกระทบทางบวกต่อการควบคุม invasive species ในอนาคต คือ การออกกฎหมายใหม่และแก้ไขกฎหมาย ให้อำนาจแก่รัฐในการเอาผิดและลงโทษผู้นำเข้าที่ปล่อยให้สัตว์น้ำหลุดลอดสู่ธรรมชาติสร้างความเสียหาย ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน ๒ ปี ปรับไม่เกิน ๒ ล้านบาท และต้องทดแทนค่าใช้จ่ายที่รัฐเสียไปเพื่อการกำจัดเต็มจำนวน การแก้ไขกฎหมายให้สามารถใช้ไฟฟ้าช็อตเพื่อทำลายได้ (ภายใต้การควบคุมกำกับโดยกรมประมง) เป็นต้น

นายอุกฤษฏ์ สดกภูมินทร์ รองอธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง :

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีหน้าที่โดยตรงในการควบคุมชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจน โดยในขั้นแรกจะวิเคราะห์และแบ่งสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นเหล่านั้นออกเป็นประเภทตามความร้ายแรงของการคุกคาม ได้แก่ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานแล้ว ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีแนวโน้มรุกราน ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีประวัติการรุกรานแล้วในประเทศอื่น และชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานแต่ยังไม่เข้ามาในประเทศไทย สำหรับสัตว์น้ำที่เป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในประเทศไทย เช่น ปลาหมอคางดำ ปลาช่อนอเมริกา ปลาไนล์ ปลาหมอเทศ หอยทากยักษ์แอฟริกา หอยแมลงภู่นิวซีแลนด์ หอยเชอรี่และหอยเชอรี่ยักษ์ โดยที่นอกจากปลาหมอคางดำแล้ว สัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ยังไม่มีมาตรการจัดการที่ชัดเจน

ในส่วนของปลาหมอคางดำนั้น กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งรับผิดชอบเก็บข้อมูลและศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับระบบนิเวศ ตัวอย่างการศึกษาเช่น การศึกษาผลกระทบต่อแหล่งหญ้าทะเลในอ่าวคุ้งกระเบน ผลการศึกษาไม่พบผลกระทบที่ชัดเจน แต่มีข้อค้นพบที่น่าสนใจหลายประการ เช่นนิสัยการกินอาหารของปลาชนิดนี้แตกต่างกันตามลักษณะของแหล่งที่อยู่อาศัย โดยพบว่าปลาหมอคางดำที่พบในอ่าวคุ้งกระเบน กินสัตว์ต่าง ๆ เป็นอาหาร นอกจากนั้นแล้ว กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ยังได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น eDNA (environmental DNA) มาใช้เพื่อศึกษาการแพร่กระจายอย่างแม่นยำ

มีข้อสังเกตว่าข้อมูลจากกรมประมง และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง เป็นเพราะใช้เครื่องมือในการสุ่มที่ต่างกัน เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน แต่ข้อมูลจะถูกนำมาใช้ร่วมกันทั้งสองหน่วยงาน

ในส่วนมาตรการควบคุมนั้น ควรใช้วิธีการกำจัด และควบคุมพื้นที่การระบาดอย่างเข้มงวด อนึ่งมีข้อสังเกตว่าการกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในประเทศไทยนั้นยังไม่มีกรณีตัวอย่างของความสำเร็จเลย ดังนั้นมาตรการป้องกันน่าจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุด

นางสาวทิวารัตน์ เถลิงเกียรติลีลา ผู้เชี่ยวชาญด้านความหลากหลายทางชีวภาพด้านการประมงน้ำจืด :

กรมประมงได้ศึกษาข้อมูลเชิงชีววิทยาของปลาหมอคงคำมาตั้งแต่เริ่มมีการระบาด โดยมีการวิจัยในด้านต่าง ๆ คือ

(๑) ชีววิทยา

- ชนิดอาหารที่กินขึ้นกับสภาพแวดล้อมของถิ่นอาศัย เช่นประชากรที่อยู่ใต้น้ำคุณภาพต่ำซึ่งไม่มีสัตว์ต่าง ๆ เช่นสัตว์หน้าดิน ตัวอ่อนของสัตว์น้ำอื่น ๆ ปลาหมอคงคำจะกินแพลงก์ตอนเป็นหลัก แต่สำหรับประชากรที่อาศัยในแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ก็จะพบว่ามันกินตัวอ่อนของสัตว์ และสัตว์หน้าดินต่าง ๆ
- ขนาดเมื่อเจริญพันธุ์ แตกต่างกันตามความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ในแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ต่ำ ปลาที่เริ่มเจริญพันธุ์มีขนาดเล็กกว่าปลาในแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์
- อัตราการวางไข่ไม่น้อยกว่า ๑๐ ครั้งต่อปี ในแต่ละครั้งจะวางไข่ จำนวนมากน้อยตามขนาดตัว (๑๗๕ - ๘๙๑ ฟอง)
- จากการคำนวณพบว่าจากพ่อแม่ปลา ๑ คู่จะสามารถเพิ่มจำนวนแบบทวีคูณได้ถึง ๑๐ ล้านตัวใน ๑ ปี
- การวิเคราะห์เครื่องหมายพันธุกรรมแสดงว่ามีความหลากหลายทางพันธุกรรมต่ำมาก และจากลักษณะทางพันธุกรรมที่พบแสดงว่าการแพร่กระจายเกิดจากการกระทำของมนุษย์ มิใช่การกระจายตัวตามธรรมชาติ

(๒) วิธีการกำจัด

- การกำจัดในบ่อเลี้ยง ควรทำตั้งแต่การเตรียมบ่อด้วยการลงสารเคมีหรือกากซา และกรองน้ำที่สูบเข้า ร่วมกับการใช้เครื่องมือ และปล่อยปลาผู้ล่าลงเลี้ยงร่วม โดยกรมประมงได้ศึกษาและมีข้อมูลเชิงประจักษ์สนับสนุนมาตรการนี้
- การกำจัดในแหล่งน้ำธรรมชาติ ใช้วิธีการจับเป็นหลัก โดยใช้เครื่องมือข่ายและมีผลการศึกษาขนาดตาข่ายที่เหมาะสม โดยพบว่าขนาดตา ๓ เซนติเมตร เหมาะสมที่สุด เพราะทำลายปลาอื่น

ๆ น้อยที่สุดและลดการขยายพันธุ์ได้มากที่สุด การอนุญาตให้ใช้อวนรุนในบางพื้นที่ทำให้สามารถกำจัดปลาหมอคงดำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- ปลาผู้ล่าที่ทำการศึกษาค้นคว้าได้แก่ปลากะพงขาว ปลาอีกร และปลากดเหลือง พบว่าปลากะพงขาวขนาดกำจัดปลาหมอคงดำได้ดีที่สุด
- นอกจากนี้แล้วกรมประมงกำลังศึกษาวิจัยเพื่อใช้วิธีการอื่น ๆ เช่นการเหนี่ยวนำให้ได้ปลาหมอคงดำที่มีโครโมโซม ๔ ชุด ซึ่งเมื่อผสมพันธุ์กับปลาในธรรมชาติจะได้ปลาที่มีโครโมโซม ๓ ชุด ซึ่งเป็นหมัน

(๓) การใช้ประโยชน์

- วิจัยการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ เพิ่มเติมจากการบริโภคโดยตรง เช่นการนำไปแปรรูปเป็นอาหารสัตว์ด้วยวิธีง่าย ๆ การนำไปเลี้ยงปู เป็นต้น

นอกจากนั้นแล้วในด้านการควบคุมและกำจัด กรมประมงได้ดำเนินการอย่างมีหลักการและใช้วิธีการประเมินที่ถูกต้องตามหลักวิชา โดยแบ่งพื้นที่การระบาดออกเป็น ๓ ระดับ ขณะนี้มีพื้นที่การระบาด ๑๙ จังหวัด และมีการเฝ้าระวังในพื้นที่รอยต่อและแนวกันชนในกลุ่มน้ำหลัก ๕ กลุ่มน้ำ ได้พัฒนาแอปพลิเคชันที่ประชาชนสามารถแจ้งเหตุการพบการระบาดในพื้นที่ต่าง ๆ ได้โดยการถ่ายภาพและส่งข้อมูลมาโดยใช้แอปพลิเคชัน ทำให้สามารถติดตามการแพร่ระบาดได้แบบ real time

ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นักวิชาการอิสระ :

กล่าวถึงลักษณะทางอนุกรมวิธานและแหล่งต้นกำเนิดของปลาหมอคงดำ และสมมุติฐานการแพร่ระบาดในประเทศไทย ซึ่งน่าจะเป็นการนำเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์อย่างอื่น ไม่ใช่การนำเข้าเป็นปลาสวยงาม ในความเป็นจริงปลาในกลุ่มนี้เป็นปลาต่างถิ่นที่แพร่กระจายในแหล่งน้ำของไทยอยู่หลายชนิด เช่น ปลาหมอขม (Cichlasoma urophthalmum) ปลาหมอบัตเตอร์ (Heterotilapia buttikoferi), ปลานิล (Oreochromis niloticus) และปลาหมอเทศ (Oreochromis mossambicus)

ปลาชนิดนี้สามารถดำรงชีวิตได้ในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ตั้งแต่ น้ำจืด น้ำกร่อย ไปจนถึง น้ำเค็ม และยังอาศัยในพื้นที่ชุ่มน้ำ พรุ รวมถึงแหล่งน้ำตื้นตามชายฝั่งทะเลได้อย่างสบาย จึงทำให้มีศักยภาพในการรุกรานและกระจายพันธุ์สูงมาก

อุปนิสัยและผลกระทบต่อระบบนิเวศ : ปลาหมอคงดำมีพฤติกรรมกินไม่เลือก เริ่มจากสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ลูกปลาและกุ้ง ก่อนจึงหันไปกินพืช แพลงก์ตอน และสัตว์หน้าดิน ส่งผลให้โครงสร้างห่วงโซ่อาหารในแหล่งน้ำเปลี่ยนไป และทำให้ปลาพื้นถิ่นถูกแทนที่อย่างรวดเร็ว

ผลกระทบหลัก ๆ ได้แก่

- การลดความหลากหลายของชนิดปลาและสัตว์น้ำอื่น
- การทำลายวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านและเกษตรกรเลี้ยงสัตว์น้ำ มีผลการประเมินความสูญเสียทางเศรษฐกิจพบว่า กรณีศึกษาตำบลแพรกหนามแดง เกิดความเสียหายต่อบ่อเลี้ยงกุ้ง คิดเป็นมูลค่าประมาณ ๑๑๑ ล้านบาท/ปี บ่อปลานิล ประมาณ ๑๕ ล้านบาท/ปี และความเสียหายต่อการประมงพื้นบ้านถึงประมาณ ๕ ล้านบาท/ปี
- การบั่นทอนความมั่นคงทางอาหารในระดับภูมิภาค

มีข้อสังเกตว่า แม้ปลาหมออาจดำจะแพร่ระบาดในหลายพื้นที่ เช่น บางจังหวัดที่มีการเลี้ยงกุ้งชายฝั่ง หรือฟาร์มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเชิงพาณิชย์ แต่ในบางพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เช่น ลุ่มน้ำบางปะกง ทะเลสาบสงขลา และแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี กลับยังไม่พบการระบาดรุนแรง ประเด็นนี้เป็นคำถามสำคัญที่ควรศึกษาเพิ่มเติมว่าปัจจัยทางนิเวศใดช่วยควบคุมการแพร่ระบาดได้ ความเป็นไปได้คือการที่พื้นที่เหล่านั้นมีความหลากหลายทางชนิดปลาสูง (มากกว่า ๒๐๐ ชนิด) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีปลานักล่า เช่น ปลาตุ๊กทะเล ปลาอีกรัง ปลากระพง และอื่น ๆ ซุกซุ่ม อาจเป็นสาเหตุสำคัญ

แนวทางการจัดการปัจจุบัน

- แนวทางที่ใช้ทั้งการป้องกันและการควบคุม เช่น การเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน โดยกำหนดพื้นที่เสี่ยงและฝึกวิถีจัดการปลารุกราน การส่งเสริมการใช้ประโยชน์ เช่น การทำประมง การนำไปเป็นอาหารอาหารสัตว์ หรือทำปุ๋ย การกำจัดโดยอาศัยมาตรการทางกฎหมาย เช่น การอนุญาตให้ใช้ไฟฟ้าในการกำจัด หรือการใช้ศัตรูธรรมชาติมาควบคุม
- แนวทางการฟื้นฟู การฟื้นฟูระบบนิเวศเป็นอีกมาตรการสำคัญ เช่น การรักษาคุณภาพน้ำในแม่น้ำและแหล่งน้ำทุกแห่ง การป้องกันการเน่าเสียและการตายหมู่ของสัตว์น้ำ การดูแลความหลากหลายของชนิดพันธุ์และระบบนิเวศให้คงอยู่ การงดเว้นโครงการก่อสร้างที่ทำลายแหล่งน้ำ การส่งเสริมการทำประมงอย่างยั่งยืน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การเข้มงวดเรื่องการนำเข้าสัตว์น้ำต่างถิ่น และให้มีการวิจัยที่ชัดเจนก่อนอนุญาต

ดร.วรินทร์ ฤกษ์ อาจารย์คณะประมง ผู้เชี่ยวชาญการประเมินผลกระทบทางน้ำ :

ปัญหาการระบาดของปลาหมอในในประเทศไทย คล้ายกับสิ่งที่ต่างประเทศเคยประสบ เช่น หอย Zebra mussel ในสหรัฐฯ ที่สร้างความเสียหายต่อโรงไฟฟ้าและระบบน้ำดื่ม หรือหอยเชอรี่ในนาข้าวไทยที่เคยทำลายผลผลิตจนเกษตรกรเดือดร้อนหนัก

หอย Zebra mussel มีประวัติการแพร่ระบาดในทะเลสาบ St. Clair ระหว่างประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา โดยพบครั้งแรกตั้งแต่ปี ๒๕๒๙ และขยายตัวอย่างรวดเร็วเป็นวงกว้าง และก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น ทำให้เกิดการอุดตันของท่อส่งน้ำโรงไฟฟ้า และระบบผลิตน้ำประปา ตลอดระยะเวลา เกือบ ๔๐ ปี ผู้รับผิดชอบได้พยายามพัฒนาวิธีการและมาตรการต่าง ๆ เพื่อควบคุมและกำจัด เช่นการออกกฎหมายควบคุมสัตว์น้ำรุกรานจากบัลลาสต์เรือ การรณรงค์ให้ผู้ใช้เรือป้องกันการแพร่กระจาย ติดตั้ง treatment system สำหรับโรงผลิตน้ำ ใช้เทคโนโลยีตรวจ DNA ในน้ำ (eDNA) และพัฒนาสารชีวภัณฑ์ Zequanox เพื่อกำจัดหอยโดยไม่กระทบสัตว์อื่น แต่จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถกำจัดหอยชนิดนี้ให้หมดไปได้

กรณีศึกษาหอยเชอรี่ในประเทศไทย เริ่มจากการนำเข้ามาและเริ่มมีการเลี้ยงในปี ๒๕๒๖ แต่ได้แพร่กระจายกลายเป็นศัตรูพืชร้ายแรง ต้องใช้มาตรการหลากหลาย ทั้งสารเคมี การเก็บออก และการใช้ประโยชน์ เช่น นำมาทำอาหารหรือผลิตภัณฑ์ OTOP ในปัจจุบันสถานะการณ์เริ่มดีขึ้นเนื่องจากการบริโภคอย่างแพร่หลาย

จากกรณีศึกษานี้จะเห็นว่ากรณีสัตว์ต่างถิ่นที่สามารถใช้เป็นอาหาร การควบคุมดูเหมือนกับจะมีความหวังมากกว่า และบทเรียนที่สำคัญคือ หากไม่มีแผนการรับมือที่ชัดเจน ปัญหาจะลุกลามและรัฐต้องจ่ายต้นทุนมหาศาลในภายหลัง

ข้อมูลที่เป็นในการศึกษาผลกระทบทางเศรษฐศาสตร์

๑. ผลกระทบต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ : มีข้อมูลพื้นที่การเลี้ยงรวมถึงระบบการเลี้ยง เช่นระบบเลี้ยงเป็น intensive หรือ semi-intensive ชนิดสัตว์น้ำที่เลี้ยง ปริมาณผลผลิตก่อนขหลังการระบาด สัดส่วนปลาหมอคงดำที่พบ ต้นทุนการจัดการในการเลี้ยงสัตว์น้ำ รายได้สุทธิต่อรอบ
๒. ผลกระทบทางนิเวศวิทยา : ความหลากหลายของพันธุ์ปลาในแหล่งน้ำธรรมชาติ (จำนวนชนิดก่อนและหลังการระบาด) อัตราการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศ (พฤติกรรมกินของปลาหมอคงดำ พฤติกรรมการแข่งขัน) อัตราขยายพันธุ์ และมีการผสมข้ามกับปลาพื้นถิ่นหรือไม่ มากน้อยเพียงใด
๓. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจและตลาด : ราคาปลาที่เลี้ยง ราคาปลาหมอคงดำ ความสูญเสียจากคุณภาพสินค้าที่ลดลง ค่าเสียโอกาส
๔. ผลกระทบด้านสังคมและนโยบาย : จำนวนเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบ มาตรการรัฐ ต้นทุนของรัฐในการควบคุม และความตระหนักรู้ของเกษตรกร

จะเห็นว่าการศึกษาที่จะประเมินผลกระทบได้แม่นยำขึ้นกับข้อมูลพื้นฐานที่มี การเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง จึงเป็นสิ่งจำเป็น และข้อมูลเหล่านี้ต้องมีการนำมาใช้ประโยชน์

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะจากการเสวนา

๑. ข้อสรุป :

๑.๑ สถานการณ์ปัจจุบัน

การระบาดของปลาหมอคงดำรงสามารถควบคุมได้ โดยพื้นที่และระดับความรุนแรงของการระบาดลดลง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามาตรการหลักที่ใช้ ได้แก่ การจับทำลายหรือการนำไปใช้ประโยชน์ มีประสิทธิภาพและได้ผลจริง

๑.๒ ความเปลี่ยนแปลงที่จะสร้างผลกระทบทางบวกต่อการควบคุมสัตว์น้ำต่างถิ่น

- ทำให้มีการออกกฎหมายใหม่ที่เอื้อต่อการควบคุมสัตว์น้ำต่างถิ่น เช่น การให้อำนาจรัฐในการเอาผิดและเรียกค่าเสียหายจากผู้ที่น่าเข้าหรือปล่อยสัตว์น้ำจนสร้างความเสียหาย รวมถึงการแก้กฎหมายให้สามารถใช้ไฟฟ้าช็อตเพื่อทำลายได้
- สร้างความตระหนักแก่สาธารณชนต่อผลเสียหายจากสัตว์น้ำรุกราน ซึ่งจะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำในอนาคต
- ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากงานวิจัย ทั้งในด้านการควบคุมและการใช้ประโยชน์จากปลาหมอคงดำ

๒. ข้อเสนอแนะ :

- ๒.๑ ความต่อเนื่องของมาตรการ การจับและทำลายจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันกับอัตราการเพิ่มจำนวนของปลาหมอคงดำ
- ๒.๒ ควรกระจายความรับผิดชอบในการควบคุม/กำจัดปลาหมอคงดำไปยังองค์กรส่วนท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วม เพื่อที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน
- ๒.๓ ควรมีการศึกษาและติดตามข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำในแหล่งต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวางแผนและการตัดสินใจด้านการจัดการในอนาคต
- ๒.๔ ควรนำกรณีที่เกิดขึ้นนี้บรรจุในบทเรียนสำหรับเยาวชน เพื่อสร้างความตระหนักต่ออันตรายจากชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

จำนวนผู้ร่วมการเสวนา

มีผู้เข้าร่วมในห้องประชุม จำนวน ๙๐ คน และประชุมออนไลน์ จำนวน ๒๕๐ คน

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สนับสนุนระบบประชุมออนไลน์

ภาพจากการเสวนา

โครงการเสวนาวิชาการราชบัณฑิตยสภา

เรื่อง ทางออกที่ยั่งยืนในการแก้ปัญหาปลาหมอคางดำ

โดย สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา ร่วมกับ กรมประมง

วันพฤหัสบดีที่ 17 กรกฎาคม 2568 เวลา 8.30 - 12.00 น.

วิทยากร

					
นายบัญชา สุขแก้ว อธิบดีกรมประมง	นายอุกฤษฏ์ สดภูมินทร์ รองอธิบดีกรม ทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง	ดร.ชวลิต วิทยานนท์ นักวิชาการอิสระ	น.ส.ศิริรัตน์ เทสิงเทียรสิลา ผู้เชี่ยวชาญด้านความ หลากหลายทางชีวภาพ ด้านการประมงน้ำจืด	ดร.วรินทร์ ดุลยพุก อาจารย์คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญการประเมิน ผลกระทบทางน้ำ	ศ.ดร.จตุรรัตน์ ณ นคร ภาคีสมาชิก สำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา ผู้ดำเนินการอภิปราย

ฟรีเปิดเวลา 9.00-9.30 น.
กล่าวรายงาน โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.สาวิตรี สัมทอง ประธานสำนักวิทยาศาสตร์ ราชบัณฑิตยสภา
กล่าวเปิดงาน โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์สุรสา อิศโรทศิล นายกราชบัณฑิตยสภา

ณ ห้องปลานิลจิตรลดา อาคารธรรมาภรณ์ กรมประมง เขตจตุจักร กรุงเทพฯ

[REGISTER NOW](#) และการประชุมผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ (Zoom Cloud Meeting)

